

**Популяризація сучасної української воєнної літератури у бібліотеках
області
(соціологічне дослідження)**

Марія Охріменко,
головний бібліотекар
науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Війна – це не лише біль, жах, руйнування та смерть, а ще й потужний стимул для розвитку сучасної української літератури на військову тематику. Сьогоднішня російсько-українська війна не стала винятком. Тема війни не залишає нікого байдужим, вона зачіпає кожного свідомого українця. Значна частина авторів – активні учасники бойових дій, а також професійні цивільні письменники, журналісти, волонтери, військові, що почали писати під час війни. Війна надихнула на написання власних книжок тих, хто раніше навіть і не думав про перо. Вони написані людьми, які там побували та на власні очі бачили весь жах того, що відбувається. У книгах розказано не тільки про війну, а й про героїзм і зраду, любов та ненависть, страждання та радість. Книги про сучасну війну дають можливість розібратися в подіях сьогодення, пробуджують національну свідомість і патріотизм.

Сьогодні книг про війну, написаних у різних жанрах та різноманітних за тематикою, є дуже багато. Найбільше видано прозових книг, найвідоміші з них такі: «Карателі» Влада Якушева, «Іловайськ» Євгена Положія, «Інтернат» Сергія Жадана, «Аеропорт» Сергія Лойка, «Доця» Тамари Горіха Зерня та багато інших.

Крім романів, активно видаються оповідання, зокрема «Безодня» Влада Сорда, «АТОбайки» Микити Кашницького, «Голос війни: історії ветеранів» Василя Піддубного, який написав і роман «Холодне серце» у стилі фентезі. Є також чимало поетичних збірок про війну. Першою українською книжкою про сучасну війну була поезія Бориса Гуменюка та його збірка «Вірші з війни».

Для популяризації літератури про війну запроваджуються різноманітні проекти. Так, наприклад, на радіо Армія FM (перша військова радіостанція України) є передача «Сектор L», у якій запрошують до ефіру авторів книг про війну та радять читати якісну вітчизняну літературу.

Соціальний проєкт «Голос війни: школа публіцистики для ветеранів АТО» створений з метою навчити бійців, які хочуть описати свій досвід та висловити думки. Результатом проєкту стала збірка оповідань «Голос війни: історії ветеранів».

У Києві вже є офіційний магазин «Ветеранський намет», у соціальній мережі «Фейсбук» зареєстрована окрема сторінка «Ветеранський намет», на якій публікуються рецензії на книжки про війну. У цій же соцмережі започатковано проєкт «Літературний фестиваль «Всеукраїнський форум військових письменників», завдання якого – об'єднати авторів-військовослужбовців і журналістів, щоб представити й обговорити свій досвід.

Як же ці книги популяризують у бібліотеках області? З метою вивчення ступеня популяризації бібліотеками області сучасної української воєнної літератури комунальний заклад «Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського» проводить соціологічне дослідження для працівників бібліотек на тему «Популяризація бібліотеками області сучасної української воєнної літератури».

Мета дослідження – дослідити рівень популярності сучасної української воєнної літератури та визначити пріоритети користувачів серед авторів книг сучасної української воєнної тематики.

Завдання – виявити пріоритети користувачів серед авторів книг сучасної української воєнної тематики.

Об'єкт дослідження – відповіді в анкетах бібліотекарів публічних бібліотек.

Бази дослідження – публічні бібліотеки територіальних громад області.

У дослідженні взяли участь 345 публічних бібліотек області з 41 територіальної громади, що дорівнює 65% від загальної кількості бібліотек та 83,6% територіальних громад. Бібліотеки 8 територіальних громад з різних причин не брали участі в анкетуванні, серед них: Ганнівська, Гурівська, Злинська, Мар'янівська, Надлацька, Підвисоцька, Піщанобридська сільські, а також: Заваллівська селищна територіальні громади.

Анкети заповнювали 386 бібліотечних працівників, що дорівнює 46,7% від загальної кількості бібліотечних працівників області. Здебільшого, це жінки (98,7%), чоловіки складають тільки 1,3%. За віком респонденти розподілилися таким чином: більше половини опитаних – жінки віком 45-60 років (53,9%), інші учасники: 18-29 років – 3,4 %, 30-44 роки – 28%, 61-75 років – 14,7%.

Про рівень освіти учасників анкетування маємо такі відомості: з вищою освітою – 28,2% респондентів, 6,7% мають незакінчену вищу освіту, а 65,1% – базову вищу фахову.

Як виявило дослідження, 90,1% респондентів відзначили, що у фондах їхніх бібліотек є книги сучасної української воєнної тематики. На жаль, 9,9% указали на відсутність книг такої тематики у бібліотеках. Цей показник свідчить про те, що недостатньо оновлюється книжковий фонд бібліотек, не виділяються бюджетні кошти на придбання нової літератури.

Бібліотечні фахівці в певній мірі або частково обізнані з сучасними тенденціями розвитку української воєнної літератури, на це вказали 68,4% опитаних. На жаль, значна частина респондентів – 31,6% вважають, що вони недостатньо обізнані з літературою даної тематики. Тому цій категорії опитаних необхідно більше уваги приділяти вивченню даного питання, бо сьогодні це актуально.

Про нові книги воєнної тематики респонденти дізнаються з різних джерел. На першому місці – повсякденна робота бібліотекарів з використанням арсеналу форм і методів інформування – цим каналом отримання інформації користуються 74,8% опитаних, на допомогу 59,3% приходять інтернет, де інформація поширюється в середовищі віртуальних користувачів. Не втратила своєї актуальності функція «читач радить читачеві». Вона є одним із дієвих методів інформування, який обрали 44,1% респондентів. Значно менше про нові

надходження опитувані дізнаються зі ЗМІ – 10% та книжкових магазинів – 9,8%, з інших джерел – 5,4% (сума перевищує 100%, бо респонденти могли обрати декілька варіантів).

Для більш якісного обслуговування користувачів опитувані вивчали їх потреби і запити на українську воєнну книгу різними методами, найбільш розповсюджений – бесіди та усне опитування (65%) в ході спілкування при відвідуванні закладу. На другому місці – міні-анкетування – їм скористались 52% від загальної кількості тих, хто проводив соціологічну роботу. Крім цього, проводились бліц-інтерв'ю – 12%, експрес-опитування – 9%, індивідуальна робота з користувачами – 7% (загальна сума перевищує 100%, бо респонденти вказували декілька варіантів відповідей).

Деякі опитувані навіть називали тематику вивчення: «Правда в книгах про війну», «Війна очима читача: що я читаю?».

Проте прикрим є факт: значна частина респондентів – 21,3% не вивчали запити і потреби користувачів на сучасну українську воєнну книгу, що в подальшому негативно вплине на якість їх обслуговування.

Дослідження засвідчило, що 92% респондентів читають книги сучасної української воєнної тематики, 6% не читають, бо не мають у фондах своєї бібліотеки такої літератури, 2% опитаних відповіли, що не можуть читати книги такої тематики.

Серед книг, які були прочитані респондентами за останні півроку і справили найбільше враження, наступні:

Автор і назва книги	Чому дана книга справила найбільше враження (відповіді респондентів)
Талан Світлана. «Оголений нерв»	Сюжет викликає розпач, біль, зневагу, радість та безмежну гордість. Книга несе надію, що все буде добре, бо у нас є багато людей, які люблять Україну, не зважаючи на місце проживання.
Шкляр Василь. «Чорне сонце»	Книга присвячена бійцям «Азову». Вона вражає мужністю та хоробрістю наших захисників.
Положіє Євген. «Іловайськ»	Книга побудована на розповідях очевидців Іловайського котла. Автор відреагував на ці спогади, зберігши індивідуальні відмінності, які характеризують вдачу, характер та особливості мовлення кожного героя.
Лойко Сергій. «Аеропорт»	Книга заснована на реальних подіях та фактах. Роман не тільки про війну, він про наше сьогоднішнє й учорашне життя».

Трофимович Васіліса. «Любов на лінії вогню»	Книга зацікавила тим, що авторка пройшла дорогами війни на Донбасі, вона розповідає справжні історії про щирість почуттів, патріотизм та про своїх знайомих добровольців.
Гуменюк Борис. «Сто новел про війну».	Новели сприймаються набагато гостріше через усвідомлення того, що автор сам є учасником описаних подій.
Вдовиченко Галина. «Маріупольський процес»	Роман детально висвітлює події на даному напрямку, додає ще більше достовірної інформації про незламних захисників, допомагає виховувати молоде покоління.
Мероник Андрій. «24.02. Щоденник війни».	У книгу про війну увійшли історії у форматі щоденника кількох молодих людей, які, опинившись в реаліях жорстокого нападу росії, діляться своїми спогадами про те, що бачили у перші дні війни.
Горіха Зерня Тамара. «Доця»	Це роман-входження молодої жінки з Донецька в російсько-українську війну. З початком подій героїня вирішує не ховатись, а активно стати на захист своєї країни.
Декаркач Сергій. «Мати солдата»	Вражає жертівність матері, у якої загинув син у російсько-українській війні. Після його загибелі мати замінила сина на фронті.
Пилицук Катерина. «Війна, яка змінила нас»	Назва кнги говорить сама за себе. Війна змінила кожного українця. На жаль, вже не буде, як до війни. Читаючи книгу, переживаєш всі правдиві історії разом з героями
Фіалко Ніна. «Коли брати стають ворогами»	Авторка твору змушує нас осмислити багато подій 2013-2014 років. Читачі дізнаються про деякі події з історії України, які не висвітлювали у підручниках.
Родін Ігор. «Батальйон «Донбас». Записки добровольця»	Одна з важливих тем книги про російсько-українську війну – доля людей, які живуть на передовій й виборюють свою свободу.

81% опитаних висловили свої враження від прочитаних книг розлогим описом, інші 19% утримались від відгуків та коментарів. Їх враження викладені стисло: вражає страшна правда про війну; книги справляють велике враження: просто правдиві історії; історії про людей з ранами – видимими і невидимими; події цих романів розкривають мужність та силу волі наших захисників; читати і дивитися фотографії боляче, найбільші враження від неймовірно страшних подій.

Респонденти також відзначили, що це мотиваційні книги, в яких йде мова про героїзм українського народу, і саме зараз, під час повномасштабної війни, вони можуть допомогти не впасти в розпач і здобути перемогу.

Найбільш популярними сучасними українськими творами військової тематики серед користувачів 95% респондентів визнали книги таких авторів:

Автор (за абеткою)	Назва твору	%
Вдовиченко Галина	«Маріупольський процес»	7,3%
Вільчинський Олекс	«У степу під Авдіївкою»	8,2%
Горіха Зерня Тамара	«Доця»	12,4%
Гуменюк Борис	«Сто новел про війну»	9,6%
Довгань Маргарита	«Шпитальні нотатки»	7,6%
Жадан Сергій	«Інтернат»	13,1%
Деркач Сергій	«Мати солдата»	10,0%
Зіненко Роман	«Іловайський щоденник»	9,1%
Кирилюк Ольга	«Іду на мир»	9,8%
Горовий Руслан	«Ген воїна»	7,9%
Курков Андрій	«Сірі бджоли»	6,7%
Лойко Сергій	«Аеропорт»	11,9%
Музика Максим	«Савур-Могила: Військові щоденники»	5,9%

Охріменко Людмила	«Муха в окропі на окупованій території»	8,7%
Положій Євген	«Іловайськ»	11,9%
Родін Ігор	«Батальйон Донбас»	6,3%
Талан Світлана	«Оголений нерв»	12,0%
Чех Артем	«Точка Нуль»	7,8%
Трофимович Васіліса	Любов на лінії вогню»	9,2%
Шкляр Василь	«Чорне сонце»	8,9%

Всього було названо 49 прізвищ авторів творів воєнної тематики. Згідно з результатами дослідження найбільш популярними авторами сучасних українських книг воєнної тематики серед користувачів є Сергій Жадан, Світлана Талан, Євген Положій, Сергій Лойко, Тамара Горіха Зерня, Ольга Кирилук, Борис Гуменюк, Роман Зіненко, Василь Шкляр, Васіліса Трофимович.

Їх книги відображають події війни – смерть, горе, жахи непоправної втрати, а також кохання, яке допомагає вижити. У цих книгах – жага перемоги, віра та бажання жити на своїй землі.

Щодо використання бібліотекарями форм популяризації української літератури воєнної тематики варто зазначити, що у п'ятірку найбільш ефективних форм, на думку респондентів, увійшли: традиційні форми (книжкові виставки, огляди літератури) – їм віддали перевагу 90,9% опитаних, презентації нових видань – 69,8%, зустрічі з авторами книг – 52,4%, голосні читання та обговорення книг – 49,8%, інформаційна діяльність (реклама, ЗМІ) – 41,5%, віртуальні виставки – 40,3%.

Серед інших форм роботи з популяризації літератури бібліотекарі використовують такі: створення буктрейлерів – 20,1%; бенефіси письменника або користувача – 19,3%; флешмоби – 10,2%; застосування мультмедіа – 7,8%.

Хоча фонд української літератури воєнної тематики активно популяризується, але запити користувачів не задовольняє, про що свідчать відповіді респондентів – 89,6% вказали на це. І тільки 10,4% опитаних відповіли, що фонд їхньої бібліотеки задовольняє запити користувачів.

На жаль, багаторічне недофінансування коштів на поповнення бібліотечних фондів не дає можливості бібліотекам виконувати основну функцію своєї діяльності – якісно задовольняти потреби користувачів.

Україна зараз живе у стані війни. Всі випробування та героїзм сучасні поети та письменники документують у літературних творах. Більшість із них стануть

неоціненним спадком для нащадків. Історії про війну завжди торкаються душі, особливо зараз, коли війна стала частиною нашого повсякдення.

Висновок

У дослідженні взяли участь 65% публічних бібліотек області. Дослідження показало, що бібліотекарі Кіровоградської області достатньо обізнані із тенденціями розвитку сучасної української літератури воєнної тематики.

Серед джерел інформації, звідки користувачі дізнаються про нові надходження видань даної тематики, лідирують працівники бібліотек – 74,8%. Потужним джерелом інформації є також інтернет.

Переважає більшість бібліотекарів (78,7%) вивчають запити та потреби користувачів за допомогою активних форм роботи, які передбачають безпосереднє спілкування (усні опитування, бесіди, експрес-опитування, індивідуальні діалоги), а також використовують міні-анкетування з метою економії часу користувача.

Респонденти, по мірі можливості, читають книги воєнної тематики, враженнями від прочитаних книг діляться з користувачами, що є дієвим способом популяризації воєнної літератури. Також бібліотекарі добре ознайомлені з іменами популярних українських письменників, що дає можливість якісніше задовольняти потреби користувачів.

Загалом, список з переліком авторів, чиї твори читають опитані бібліотекарі та користувачі, складається з 49 прізвищ.

У творчості письменників бібліотекарів та користувачів приваблює стиль написання, правдиве висвітлення історичних подій, цікавий сюжет, патріотизм, літературна мова, яскраве відображення сучасності, висвітлювання соціальних проблем, гарно виписані характери героїв.

Серед ефективних форм популяризації літератури воєнної тематики, які використовують бібліотекарі у практичній роботі, є традиційні форми (книжкові виставки, огляди літератури), їм надали перевагу 90,9% респондентів. Популярними також є презентації нових видань, обговорення книг.

Кількість видань сучасної української воєнної тематики у фондах бібліотек області має бути більшою з огляду на те, що 89,6% опитаних зазначили, що наявний фонд цієї літератури не задовольняє потреб користувачів.

Сьогодні література воєнної тематики упевнено займає окрему нішу в сучасному літературному процесі і є джерелом виховання патріотизму та самовідданості у нелегкий час. Художні та поетичні твори про війну, документальна проза та одкровення очевидців допоможуть знайти відповіді на багато запитань – як глобальних, так і особистих.